

Кыргыз тили жана адабияты боюнча республикалык олимпиаданын
тапшырмалары (кыргыз класстары үчүн)

Калыстар тобу үчүн баалоо критерийлери

Кыргыз тили

Эскертүү: “*Бир гана жооп жазгыла*” деп көрсөтүлгөн учурларда бирден көп жооп жазылган болсо, биринчи жооп гана каралат!!!

1. Төмөнкү сүйлөмдөрдөгү асты сызылган сөздөргө маанилеш сөздөрдү жазгыла. (*Жоопторду асты сызылган сөздөрдөн кийинки кашаалардын ичине жазгыла. Ар бир кашаанын ичине бир гана жооп жазгыла*)

А) ЮНЕСКОго катталып калган соң, кыргыздар өзүнчө эле корстон (*ыраазы* деген сыяктуу маанилерди туюндурган сөздөр) болуп жүрө бербей, эпосту дүйнөгө таанытуу абзел.

Б) Атактуу “жакшылар” төрдүн төбөсүнөн орун алышып, калгандары керегени түптөй тегерете малдаштарын урунуп отурушканда, майда уруулардын чекене (*жөнөкөй, жупуну, катардагы* деген сыяктуу маанилерди туюндурган сөздөр) жакшылары иреге жакта кагыша жүйүртө басышып отурушат.

В) Самсахундун айтуусу боюнча, жүргүнчүлөр конолголуу (*ыңгайлуу, оңтойлуу* деген сыяктуу маанилерди туюндурган сөздөр) жерге жүктү түшүрүшүп, белдерине загара нандарын түйүшүп, бир топ киши унааларды (*малды, аттарды, жылкыларды, төөлөрдү* деген сыяктуу маанилерди туюндурган сөздөр) откорууга айдап кетишкен.

Баалоо критерийи: *Кашаанын ичинде жазылган варианттарга дал келген жооптордун ар бирине 1,5 баллдан берилет: 4 жооп x 1,5 балл = 6 балл.*

2. Төмөнкү сүйлөмдөгү асты сызылган сөзгө карама-каршы маанидеги сөздү жазгыла. (*Жоопту асты сызылган сөздөн кийинки кашаанын ичине жазгыла. Кашаанын ичине бир гана жооп жазгыла*)

“Көк ирим көлдөй” деген жигит башына тоо түшсө, чымындай көрүп, чымын консо, тоодой көрүп, көздөгөн максаты кыябына келмейинче бардык азап менен тозокко чыдап, көлдүн ириминдей (*тайыз, тайыз жериндей* деген сыяктуу маанилерди туюндурган сөздөр) көгөрүп, кегин ичке түйүп жүрө берет.

Баалоо критерийи: *Кашаанын ичинде жазылган варианттарга дал келген жоопко 1,5 балл берилет: 1 жооп x 1,5 балл = 1,5 балл.*

3. Сөз айкашындагы сөздөр кандай жолдор аркылуу байланышат? (Ар бирине бирден мисал келтиргиле. Аныктама жазуунун кажети жок, аталышын гана жазуу жана анын жанына бир мисал келтирүү жетиштүү!!!)

1. Ыкташуу байланышы: *кызыл алма* ж.б.у.с.

2. Таандык байланыш: *мектептин багы* ж.б.у.с.

3. Башкаруу байланышы: *үйдү шытыруу* ж.б.у.с.

4. Ээрчишүү байланышы: *биз алма үзүп жатабыз* ж.б.у.с.

Эскертүү: Ээрчишүү байланышын экиге бөлүп караса да, бөлбөй караса да, бирдей балл берилет!!!

Баалоо критерийи: *Ар бир толук жооп үчүн 1 баллдан берилет, толук эмес жоопко 0,5 балл берилет.*

4 жооп x 1 балл = 4 балл.

4. Төмөнкү тексттин тийиштүү жерлерине тыныш белгилерин койгула.

Эскертүү: Баш тамга жана кичине тамгаларды өзгөртпөгүлө!!!

Ар бир туура эмес коюлган тыныш белги үчүн тийиштүү балл кемитилет!!!

Бул тапшырманы аткарып жатканда асты сызылган сөздөргө көңүл бурбагыла!!!

Тоо тарап дагы тынч эмес. Ордонун бүрүшкөн шумдары дагы кулактарын түрүп, дагы бири-бирин аңдып, суу каптап келатканын туюп калган жер чычкан сыңары дагы нары-бери тыпырап жөргөлөп калышты.

Кудаяр хан кызуу күнү: “Кырам”, – деп кыйкырат, соолукканда колунун учу титиреп, көзүнүн агы менен карап, өзү пикир айта албай, өзгөгө ишене албай, ынактарын кыдырата тиктеп: “Карагыла, баары ууру экен, баары чыккынчы экен”, – деп, жүзүн үйрүп, ындыны өчөт. Эмне кылуу керек? Демейде тынбай сүйлөгөн кеңешчилер азыр аны карап, бардык жоопкерчиликти ага түртүп турушат.

Кабар күнүгө жаңы. Төрө-Коргондогу Саранчы пансат беш жүз сарбазды ээрчитип, эрегишкен элди тосо чыгып, кошулуп кетти. Бат эле Чартак беги Кедейбай датка, Наманган беги Шамило толук талкаланды. Бүткүл Наманган аймагы көтөрүлгөн элдин колуна өттү.

Кудаяр хан диван чогултту. “Эмне кылуу керек?” деген гана суроо берилди. Иштин оңоюн ойлоп, жарымпашадан жардам суроо зарылдыгын айтышты. Ага улук вазир Калназардын тобу макул болгон жок. Генерал фон Кауфмандан алган жардамдын артында, түзүлгөн шартнааманын артында, сөзсүз, бир милдеттенме болот. Ал милдеттенмелер көбөйгөн сайын, бул өлкөнүн өзүнчөлүгү кайра

оңолбостой тереңге урап баратканы сезилет. Кудаяр ханга баары бир. Ушул кичинекей коргону, гареми аман болсо, атадан калган тагы алдында турса эле болду. Элдин, өлкөнүн тагдыры кандай болгону, кимге тиешелүү болуп баратканы ага биринчи коркунуч эмес болчу. Жарымпаша менен түзүлгөн шартнааманы, моюнга салынган укурукту акырындап сөзгө келүү аркылуу кутула берчү, эптеп элди тынчытып алган соң, бир күнү көңтөрүп таштай турган иштей көрөт.

Баалоо критерийи: *Ар бир туура коюлган тыныш белгиге 0,25 баллдан берилет. 37 тыныш белги (сүйлөмдүн аягындагы суроо белгиси менен чекитти эсептебегенде) x 0,25 балл = 9,25 балл.*

Эскертүү: *Башка тыныш белгилеринен айырмаланып, тырмакча эки компоненттен турат: ачкан (‘’) жана жапкан (’’’). Бул экөө биригип бир тыныш белгиси катары каралат да, тырмакча туура ачылып, туура жабылганда гана 0,25 балл берилет. Ошондо текстте тырмакча үч жолу ачылып, үч жолу жабылышы керек.*

Ар бир туура эмес коюлган тыныш белги үчүн 0,25 балл кемитилет.

5. Жогорку тексттеги асты сызылган сөздөргө морфологиялык талдоо жүргүзгүлө.

Тыпырап: тыпыр (негиз, уңгу, тууранды сөз) + -а (атоочтон этиш жасоочу мүчө) + -п (чакчыл мүчө)

Кеңешчилер: кеңеш (негиз, уңгу, зат атооч) + -чи (атоочтон атооч жасоочу мүчө) + -лер (көптүк мүчө, форма жасоочу мүчө)

Жоопкерчилик: жооп (негиз, уңгу, зат атооч) + -кер (атоочтон атооч жасоочу мүчө) + -чилик (атоочтон атооч жасоочу мүчө) же -чи (атоочтон атооч жасоочу мүчө) + -лик (атоочтон атооч жасоочу мүчө) + -ти (табыш жөндөмөсүнүн мүчөсү)

Зарылдыгын: зарыл (негиз, уңгу, сын атооч) + -дыг(к) (атоочтон атооч жасоочу мүчө) + -ы (3-жак таандык мүчө) + -н (табыш жөндөмөсүнүн мүчөсү)

Милдеттенме: милдет (негиз, уңгу, зат атооч) + -те (атоочтон этиш жасоочу мүчө) + -н (өздүк мамиленин мүчөсү) + ме (этиштен атооч жасоочу мүчө)

Көбөйгөн: көп(б) (негиз, уңгу, сан атооч) + -өй (атоочтон этиш жасоочу мүчө) + -гөн (атоочтуктун мүчөсү)

Оңолбостой: оң (негиз, уңгу, сын атооч) + -о (атоочтон этиш жасоочу мүчө) + -л (туюк мамиленин мүчөсү) + -бос (атоочтуктун мүчөсү же атоочтуктун терс формасын уюштуруучу мүчө) + -той (атоочтон атооч жасоочу мүчө).

Эскертүү: *Кашаанын ичиндеги сөздөрдүн бирөөсү гана жазылса да, кабыл алынат!!! Туура жоопко дал келген башка варианттар да туура деп кабыл алынышы мүмкүн!!!*

Баалоо критерийи: *Ар бир туура көрсөтүлгөн морфемага 0,25 баллдан берилет: 26 морфема x 0,25 балл = 6,5 балл.*

6. Жогорку тексттеги фразеологизмдерди тапкыла жана алардын маанилерин чечмелеп бергиле.

1. кулак түрүү – кандайдыр бир кабарды угууга күтүнүп туруу;
2. көзүнүн агы менен кароо – жек көрүп же жактырбай акырая кароо;
3. жүзүн үйрүү – ачуусун келтире кабак-кашын чытуу, жактырбагандай, жини келгендей түр көрсөтүү;
4. ындыны өчүү – деми сууп, көңүлү келбей калуу;
5. колуна өтүү – карамагына өтүү;
6. сөзгө келүү – сөз угуу, мамилелешүүгө жол берүү.

Баалоо критерийи: *Ар бир толук жооп үчүн 1 баллдан берилет, толук эмес жоопко 0,5 балл берилет. Мисалы, катышуучу фразеологизмди көрсөтүп, бирок маанисин чечмелебесе, анда 0,5 балл берилет.*

6 жооп x 1 балл = 6 балл.

7. Төмөнкү тексттеги ТУУРА ЭМЕС жазылган сөздөрдү тапкыла жана алардын ТУУРАСЫН төмөндө берилген бош орундарга жазгыла.

Эскертүү: Туура жазылган сөздү туура эмес оңдоп салса, тийиштүү балл кемитилет!!!

Мен жай сайын таятамдардыкына **барчумун**. Бул жылы да жумуштарым **бүтөрү** менен, таятамдардыкына жөнөдүм. Мен барганда, алар бетимен **өөп**, кучактап, бир топко эркелетишет. Ал эми тай акем дароо байлаган **коюн союуга** киришет. Таенем **ширеңкесин** колго алып, кемегени көздөй жөнөйт. Анан **кол капты** кийип, **казан-аягын** камдап кирет. Келгенимди угуп, **нарындык** туугандарым да үйгө келишет. **Кечкурун** башталган кечки тамак **түнкү** мезгилге чейин созулат. **Дасторкондо көбүнесе ал-жай** сурашабыз. Бул сапар мага көп **каалоо** айтылды, себеби мен бул жылы **КУУнун** студенти болуп, келечек **педагогдордун** катарын толуктоого кадам таштадым. Ошентип, **үй-бүлөлүк** кечки тамакта **сонун** баарлаштык.

Баалоо критерийи: *Ар бир туура оңдоо үчүн 0,25 баллдан берилет. Толук эмес оңдоолорго пропорционалдуу балл берилет. Эгер катышуучу туура сөздү туура эмес оңдосо, анда ар бир туура эмес оңдоо үчүн 0,25 балл кемитилет.*

19 жооп x 0,25 балл = 4,75 балл.

8. Ар бир тапшырма беш жуп сөздөн турат. Калың шрифт менен жазылган жуп эки сөздүн ортосундагы байланыштын үлгүсүн көрсөтүп турат. Ушул жуптагы сөздөрдүн ортосундагы байланышты аныктап, жооп варианттарынын ичинен дал ошондой байланышта болгон жуп сөздөрдү тандагыла. Тандаган жообуңардагы сөздөрдүн орун тартиби үлгүдөгү сөздөрдүкүндөй болушу керек.

1) повесть : сынчы

(А) роман : жазуучу

(Б) китеп : окуучу

(В) макала : редактор

(Г) гезит : журналист

2) армандуу : бейарман

(А) тараптуу : бейтарап

(Б) күнөөлүү : бейкүнөө

(В) ынсаптуу : бейынсап

(Г) дармандуу : бейдарман

Баалоо критерийи: *Ар бир туура жоопко 0,5 баллдан берилет:
2 жооп x 0,5 балл = 1 балл.*

9. Ар бир тапшырмада бирден төрткө чейин бош калтырылган жери бар сүйлөм(дөр) берилген. Төмөнкү төрт жооп вариантынын ичинен сүйлөмдөгү бош жерлерге мааниси жагынан көбүрөөк туура келгенин белгилегиле.

1) Хакас жана азербайжан тилдерин бири-бири менен салыштырып чыкканда, хакас тилинде азербайжан тилинен бөтөнчөлөнүп орток сөздөр өз калыбында көбүрөөк сакталып калгандыгы байкалган. Бул жагдай анын _____ кабар берип турат.

(А) көркөмдүгүнөн

(Б) байыркылыгынан

(В) универсалдуулугунан

(Г) агглютинативдүүлүгүнөн

2) Экөөнүн мүнөзү бири-бириникине _____ : биринчиси – _____ бала; экинчиси – _____ бала.

(А) окшош / кой оозунан чөп албаган / жылкы мүнөз

(Б) карама-каршы / жез таңдай / ак таңдай

(В) окшош / колунан көөрү төгүлгөн / тилинен бал тамган

(Г) карама-каршы / бети калың / бетинде кызылы бар

Баалоо критерийи: *Ар бир туура жоопко 0,5 баллдан берилет:
2 жооп x 0,5 балл = 1 балл.*

Баалоо:

1-тапшырмага 6 балл;

2-тапшырмага 1,5 балл;

3-тапшырмага 4 балл;

4-тапшырмага 9,25 балл;

5-тапшырмага 6,5 балл;

6-тапшырмага 6 балл;

7-тапшырмага 4,75 балл;

8-тапшырмага 1 балл;

9-тапшырмага 1 балл;

Бардыгы: 40 балл.

Кыргыз адабияты

Упайлар жана ачкычтар

М. Гапаровдун «Эки ирет гүлдөөчү алмалар» аңгемесинен алынган үзүндүнү жана Т. Кожомбердиевдин «Эне жана коломто» аттуу ырын окуп чыккыла. Бул эки чыгарманы салыштыргыла. Эки чыгармада кандай жалтылыктар жана кандай айырмачылыктар бар? Автордук ой жүгүртүүлөргө өзүңдүн мамилени, оюңду билдирип, аны негиздеп жаз. Бул чыгармаларды окуп чыккандан кийин, сенде кандай сезимдер жаралды? Чыгармаларда кандай көркөм сөз каражаттары колдонулган, аларды колдонуу аркылуу чыгарманын образдык-маанилик мазмуну, идеясы кантип ачылып берилген?

Апасы тээ алыста, жолдун ортосунда далдайып туруп калыптыр. Уулунун кайра токтогонун көрүп, бир аз кооптонуп, ишеничсиз түрдө алга баса баштады. Ал уулунун кайрадан качышын күтүп, андан көзүн албай келе жатты...

Балага бул таасир этти. Анын жүрөгү бурап ооруп, тамагы буула түштү. Өзү да сезбей селбип кадам шилтеп апасын утурлады. Барган сайын ал жакындай берди. Апасы жакындап, анын топурак болгон коюу каштарынын астындагы туптунук кара көздөрүн даана көргөндө:

– Апа! – деп кыйкырып жиберип, өзүн алга таштады. Апасы да бар күчүн жыйнап, эки колун алга сунуп чуркап жөнөдү. Алар көз ачып-жумганча кошулушту. Анан үстүндөгү асман сыяктуу кең буудайлуу талаанын ортосунда, чөп баскан эски жолдо эне-бала бири-бирин бекем кучакташып, бири-биринин жагымдуу ысыгын сезишип, тааныш жыттарын жытташып, көпкө унчугушпай турушту. Экөө тең көздөрүн жашырып, бири-биринин денесине ысык жаштарын куюлтушуп, секин-секин ыйлап жаткандыктарын жакшы билип турушту.

– Эми... – деди бир кезде энеси, дале баласынын башын өз көкүрөгүнөн бошотпой, – ушинтип чечипсиң, мейли... Бирок, Сардал, атаңа баргандан кийин ага мен жөнүндө айтпай эле койчу?

– Жок, – деди уулу энесинин кучагынан бошонуп. – Айтам. Бардыгын айтам. Сенин жер кепеге окшогон үйүңдү, анын ушунчалык жардылыгын, өзүңдүн ыраңындын азгандыгын, кийген киймиңдин жупунулугун, кылган түйшүгүңдүн оордугун, нан жок болуп калган учурларда кирип жууп берип студенттерден акча алганыңды, өзүңдүн ушунчалык жалгыздыгыңды, ооруканада бирге иштешкен кир жуучу аялдардан башка сени шаарда эч

ким тааныбастыгын, ушундай абалыңа карабай, күйөөңдүн алган акчасын бүт ичип келип сени ырайымсыз сабаарын – баардыгын-баардыгын айтамын.

Эне көзүнө толуп чыккан жашын сыгып, токтоолук менен:

– Сен минтип мага жардам кылбайсың да, Сардал? – деди.

– Ошондой болсо да...

– Кубатым, сен али көп нерсени түшүнбөйсүң. Эгер билсең, чоң кишилер да жаңылышат. Баарынан жаманы: алардын ар бир катасы өтө кымбат баалар менен төлөнөт...

– Ох, апа! – деди бала, башын кайрадан апасынын көкүрөгүнө катып. – Биз бир кезде кандай бактылуу элек... Өз атам үчөөбүз... Өзүбүздүн үйүбүз, уюбуз, коргонубуз, багыбыз бар эле... А билесиңби, апа, эки түп алмабыз күзүндө дагы бир жолу гүлдөөчү эле? Билесизби ошону, апа?

– Угу, – деди апасы болор-болбос жылмайып. – Бирок дайыма алардын мөмөлөрү бышууга үлгүрбөй калуучу. Бат эле суук күз келип, анын артынан кыш түшүп...

Анын көзүнө жаш толуп чыгып, анысын балага байкатпаш үчүн башын түптүз көтөрүп алыска, алыска карады. Көздөрүндөгү мөлтүрөгөн сууларга күндүн нурлары, ашпак булуттар, бозомук тарткан асман чагылыша түштү.

Бала адегенде энесинен көзүн алалбай, беш-алты кадам кетенчиктеп барып, кийин артына улам-улам кылчактап коюп узай баштады.

Эне болсо, жолдун ортосунда далдая туруп, уулу сапсары буудайдын арасына таптакыр сиңип кеткиче андан көзүн албай карап тура берди...

Бала энесинин башы капкара чекитке окшоп, анын жылып баратканы же токтоп турганы билинбей калганча барып, кийин токтоп, ботинкаларын чечип, аларды бири-бирине байланыштырып, ийинине илди да, анан шымын тизесине чейин түрүп алып, астейдил басып жөнөдү.

Анын көңүлү көтөрүңкү болгондуктан, жол катары эргип-эргип чуркап же аксаң кулак атып ойноп, эс алган жеринде чегиртекелерди тиштештирип, буудайдын ичинен көпөлөк же саратан кубалап, жолдон адаша калып жүрүп отурду. Күн отуруп бараткан кезде буудайлуу талаа бүтүп, ал өзүнө тааныш, бийик, коюу камыштар өскөн сазга чыга келди. Ушул жерде буудайдын ичиндеги жол да башка жакка кайрылып, бала камыштардын арасындагы жалгыз аяк жолго кирди. Камыштардын ичинде жаңыдан караңгылык түшө баштап, андагы жапайы өрдөктөр жатар конок издешип, ары-бери учуп

жүрүшүптүр. Бала үч-төрт мүнөттөн кийин саздан чыгып, колхозчулардын тамарка жерлерине туш келди. Ал тамарка эгиндерди, кийин кыштактын бактарын, үйлөрүн аралап барып, акырында өздөрүнүн коргонуна келип жетти.

Дарбаза негедир ичинен жабылуу экен. Бала тешиктен карап алмалардын түбүндөгү сөрүдө олтурган кемпирди, очокко от жагып жүргөн жаш аялды, велосипедге жел толтуруп жаткан өзү теңдүү баланы көрдү. Өмүрүндө көрбөгөн бул чоочун кишилер аны аябай таң калтырды. Ал бир топко не кыларын билбей, нес болуп туруп, кийин шымынын багалектерин түшүрүп, ботинкаларын колуна алды да, өзүнүн кичинекей муштумдары менен дарбазаны акырын койгулады. Ошол замат коргондун ичинен кемпирдин шырп-шурп үнү угулуп, көп өтпөй дарбазанын оор чынжырлары шалдырай түшүп, анын алдына ыраң-оройлуу жаш аял келди...

М.Гапаров «Эки ирет гүлдөөчү алмалар»

Эне жана коломто

Мейли кышта, бурганактын шаңында,
Мейли күздө, мейли жаздын таңында,
Коломтону элестетсем, энекем,
Күйпөлөктөп олтургансыйт жанында.

Куурай терип, тезек терип жакканы,
Камданчуубуз казанга нан жапканы.
Эмнегедир от биздики дечүмүн –
Апамдардын өздөрү ойлоп тапканы.

Казан шуулдап, түбү көөлү карарган,
От күчөөчү коломтодо таралган.
Эмнегедир от бир буюм сезилчү,
Апакемдин колдоруна жаралган.

Эстен кетпейт өткөндөрдүн элеси,
Малчылардын күнгө күйгөн денеси...
А мен отту бир туугандай сезчүмүн,
Апам болчу анын дагы энеси.

Тиштеринде карсылдап тоо ышкыны,
Атам мага мингизчү көк быштыны.
Тентек кылсам дүңкүлдөтчү жонумду,
Апакемдин нандай жумшак муштуму.

Көмөч ысык. Оф! Фу! Кантем, калакай,
Коломтого топтой ыргып малакай.
Энем кайра алып көрүп колуна
Айтчу мага: – Ай, тентек ай, жалакай!

Уктап жатса, адетиндир тук этмей?
Жымжырт. Жоопсуз, Кузгун дагы кук этпей.
Сен сурасаң үзүп алып очоктон
Күйгөн отту сунаар элем букеттей!

Мейли кышта, бурганактын шаңында,
Мейли күздө, мейли жаздын таңында,
Коломтону элестетсем, энекем,
Күйпөлөктөп олтургансыйт жанында.

Турар Кожомбердиев

Текст тууралуу маалымат
(Мурза Гапаровдун «Эки ирет гүлдөөчү алмалар» аңгемесинен алынган үзүндү)

Тема	Автордун позициясы
Адамдын тагдырындагы үй-бүлөнүн, эне менен атанын орду	Адамдын өмүр жолу, тагдыры түздөн түз анын балалык чагындагы турмуш-тагдыры менен түздөн-түз байланыштуу. Жаңыдан калыптанып келе жаткан инсан үчүн үй-бүлө, ата менен эненин ролу абдан чоң. Бала өз атасы жана өз энеси менен гана бактылуу боло алат. Жашоодо бала үчүн өз ата-энесин эч ким алмаштыра албайт.
Улуулардын кетирген турмуштук каталыгынын айынан жан дүйнөсү жанчылып, жапа чеккен баланын баёо сезимдери.	Үй-бүлө ынтымагы балдардын бактылуу келечеги үчүн абдан маанилүү. Балдардын бактылуу болушу үчүн ата-эненин жоопкерчилиги; балдар үчүн турмуштун ар кандай оош-кыйыштарына туруштук берип, кыйынчылыктарды жеңип өтүүсү; чоңдор

	турмушта чечим чыгарардын алдында балдардын тагдырын биринчи орунга коюушу зарыл. Балалык баёо дүйнөсүнүн жапа чегиши, жанчылып кыйналышы, бактысыздыгынын себеби болуп үй-бүлөдөгү ынтымактын, өз ара түшүнүшүүнүн жоктугу, ажырашуулар саналат. Бул социалдык көйгөйдүн биринчи курмандыктары – балдар!
Инсандын калыптанышындагы үй-бүлөнүн орду, мааниси	Инсандын ар тараптан калыптанышы, кийинки жашоо жолундагы жетишкендиктери, кемчиликтеринин түпкү себептери анын бала чагындагы башынан өткөргөн жашоо образына түздөн-түз байланыштуу.

Чыгарманын сюжеттик-композициялык өнүгүшүндөгү урунттуу учурлар, таяныч сөз каражаттары	Туюндуруучу функциясы
«Алар көз ачып-жумганча кошулушту»	Эне менен баланын ортосундагы мамиле; бири-бирин кыя албаган аргасыздык; аргасыз ажырашуу, коштошуу учурундагы каармандардын акыбалы сүрөттөлгөн.
«Эгер билсең, чоң кишилер да жаңылышат»	Эненин өкүнүүсү, баланын жан дүйнөсүнүн жабыркоосунун түпкү себеби айтылат.
«...эки түп алмабыз күзүндө дагы бир жолу гүлдөөчү эле?»	Баланын ички психологиялык, эмоционалдык акыбалын, турмушундагы драматизмди туюндуруп турат.
«Өмүрүндө көрбөгөн бул чоочун кишилер аны аябай таң калтырды»	Баланын жашоосундагы кыйчалыш учур, энесинен, өгөй атасынан кетип, атасынан жылуулук издеген баланын тилек-максатынын кыйрашы сүрөттөлөт.
Көркөм сөз каражаттары	Чыгарманын идеялык-тематикалык өзгөчөлүгүн, образдарды ачып берүүдөгү ролу
Эпитет «кара көздөрүн» «эски жолдо» «ысык жаштарын» «аптак булуттар» «сапсары буудайдын»	Каармандын портрети тартылат. Чыгарманын каарманынын ички абалы менен параллель табият сүрөттөлөт.
Салыштыруу «асман сыяктуу» «кең буудайлуу»	Пейзаждык сүрөттөөлөрдө колдонулат.
Метафора «...мөмөлөрү бышууга үлгүрбөй калуучу. Бат эле суук күз келип, анын артынан кыш түшүп...»	Алма жайнап гүлдөп, бажырайып ачылып (жаңыдан бакыт издеп курулган үй-бүлө, баланын өз ата-энеси менен чогуу жашаган бактылуу учуру), бирок ширеси төгүлгөн, сонун мөмө байлабастан кар алдында калат (баланын ата-энесинин ажырашуусу, ортодогу баланын бактысыздыгы, энесинин

Текст тууралуу маалымат

(Турар Кожомбердиев «Эне жана коломто» аттуу ыры)

Тема	Автордун позициясы
Адамдын турмуш, тагдырындагы эненин ролу, орду	Эне менен оттун образдарынын айкалыштырылып сүрөттөлүшү. От жашоонун, тирүүлүктүн, түгөнбөгөн күч-кубаттын булагы болсо, эне мээрими – адамдын жашоо булагы. Ал оттун илеби сыяктуу жылуу, таптуу. Эненин мээриминен тараган жылуулук адамды өмүр бою коштоп жүрөт.
Эне менен коломтонун образдарынын ортосундагы жалпылык	Эне мээрими, оту өчпөгөн коломто – тирүүлүктүн, бактылуу көз ирмемдердин (өмүрдүн), ырыска-куттун, ынтымак-ырашкердиктин, байманалуу-бакубаттуулуктун символу.

Көркөм сөз каражаттары	Чыгарманын идеялык-тематикалык өзгөчөлүгүн ачып берүүдөгү, образдуулук, поэтикалуулугундагы ролу
Эпитет «тоо ышкыны» «көк быштыны»	Чыгармадагы образдуулук
Салыштыруу «нандай жумшак муштуму»	Эненин образын ачып берүү
Метафора Коломто «Сен сурасаң үзүп алып очоктон, Күйгөн отту сунаар элем букеттей!»	Энергия, тирүүлүк, мээрим, жылуулук Оттуу очоктон үзүп алуу; Отту букет катары сунуу – поэтикалуулук, образдуулук
Ыр түзүлүшү: силлабикалык	Муундардын бирдей санда келиши аркылуу ойду көркөм туюндуруунун ыктуулугу

**Окутуу тили кыргызча болгон мектептердин окуучулары
үчүн тексттерди салыштыруу боюнча олимпиада тапшырмасын
баалоо критерийлери**

Максималдуу балл – 30.

Конкурсанттар окулган чыгармага карата пикир жазууда төмөнкүдөй жөндөмдүүлүктөрдү көрсөтүшөт:

1. Сунуш кылынган текстти окуунун негизинде **Эң АЗ 150 сөздөн турган ырааттуу текст** түзүшөт (болжол менен түрдүү типтеги **15-20 сүйлөм**).
2. Чыгармада чагылдырылган көйгөйлөрдү түшүнүүнүн **тереңдигин** жана **өз алдынчалыгын** көрсөтөт.
3. Конкурсант тарабынан жаратылган текст **мазмуну** жана **түзүлүшү** жагынан тексттин «ой жүгүртүү» тибине **туура келет**.
4. Конкурсанттар окулган тексттерди колдонуп, **өз ойлорун** жана **айткандарын жүйөлөп берет**.

Пикир жазуу үчүн окуучулар сунуш кылынган суроолорго түз жооп берүүгө милдеттүү эмес; булардын максаты тексттин көйгөйлөрү менен поэтикасынын негизги өзгөчөлүктөрүнө көңүл бурдуруу болуп гана саналат. Эгер конкурсант өзүнүн талдоо жолун тандаган болсо, анын буга акысы бар болчу. Андыктан ишти кароодо көмөкчү суроолорго жооп берилгенби же берилген эмеспи деп баалабастан, ишти жалпысынан баалоо керек.

Эскертүү: Эгер

пикир эч кандай комментарийсиз, толугу менен кайра көчүрүлгөн же кайра айтып берилген текст болсо;

же 150дөн аз сөздөн турса;

же сунуш кылынган тексттерге таянбастан жазылган болсо;

же көркөм текст жөн гана кайра айтылып берилсе, же болгону сөздөрүнүн же сүйлөмдөрүнүн ордулары гана алмаштырылган болсо,

анда ал бардык критерийлер боюнча нөл балл менен бааланат.

Пункт № / Критерийлер	Көрсөткүчтөр (индикаторлор)	Балл
1. Пикирдин мазмуну	Конкурсант <ul style="list-style-type: none">• чыгармаларда козголгон негизги көйгөйлөрдү белгилейт – 2 балл;• чыгармаларды салыштыруу үчүн жүйөлөрдү табат жана формулировкалайт – 2 балл;• чыгармалардагы орток нерсени жана козголгон көйгөйлөрдөгү (темалардагы) айырмаларды түшүндүрүп берет – 2 балл.	6 балл
2. Образдарды кабылдоо жана	Конкурсант <ul style="list-style-type: none">• тексттерде колдонулган көркөм кептин	10 балл

аларды түшүндүрүү	<p>өзгөчөлүктөрүн белгилеп берет – 2 балл;</p> <ul style="list-style-type: none"> • чыгармаларда колдонулган негизги сүрөттөө-туюндуруу каражаттарын атап берет – 2 балл; • алардын чыгармадагы ролун ачып берет – 2 балл; • автордун каармандар менен окуяларга карата мамилесин белгилеп берет – 2 балл; • өз оюн жана сезимдерин билдирет (окурмандын реакциясы, баалоо) – 2 балл. 	
3.Катышуучунун ишинин композициялык ырааттуулугу, тили жана стили	<p>Конкурсант</p> <ul style="list-style-type: none"> • баяндоо учурунда ырааттуулукту сактайт (киришүү, негизги бөлүк, жыйынтык, абзацтарды түзүү, ойдон ойго өтүү) – 2 балл; • текстти кептин ой жүгүртүү түрүнө ылайык түзөт (тезис – далилдер – мисалдар) – 2 балл; • жүйөлөр чыгарманын мазмунунун түшүндүрмөсүнө шайкеш келет – 2 балл; • өз ой-пикирлерине жүйө-мисалдарды келтирет, ой жүгүртүүнү куруу үчүн адабий материалды колдонот (цитаталар, тексттеги кырдаалдардан сөз кылуу) – 2 балл; <p>сөздөрдү туура колдонот жана кептин эмоционалдуулугун, көркөмдүгүн көрсөтөт – 2 балл.</p>	10 балл
4.Кептин практикалык сабаттуулугу жана тактыгы	<p>Конкурсант</p> <ul style="list-style-type: none"> • жалпы тил жана кеп сабаттуулугун көрсөтөт (кептик жана грамматикалык каталардын жоктугу). <p>1-эскертүү: каталардын баарын эсептеген мектептин көнүмүш сабаттуулук критерийлери боюнча ишти толук текшерүү күтүлбөйт.</p> <p>2-эскертүү: иште тил, грамматика, ошондой эле орфография жана тыныш белгилери жагынан өзүнө көңүл бурдурган жана окуудан алаксыткан, тексттин окулушун жана түшүнүлүүсүн татаалдаштырган каталар болсо (тексттин 3-5 сүйлөмүндө орточо эсеп менен 3төн көп ката болсо), бул критерий боюнча иш нөл балл менен бааланат.</p>	4 балл
	Бардыгы	30 балл